О.П. Микитюк, канд. екон. наук, асист.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті розкриваються виклики, що постають перед суб'єктами підприємництва в період кризи, визначається необхідність втручання держави в процеси регулювання підприємницької діяльності.

The article is dedicated to the problems of entrepreneur subjects in crisis. The necessity of the state intervene in entrepreneurship regulation is defined.

Ключові слова: підприємництво, структурна криза, державне регулювання, антикризові заходи, фінансово-інвестиційні ресурси.

Key words: entrepreneurship, structure crisis, state regulation, recessionary measure, finance-investment resources.

Підприємництво – це ключ до забезпечення стійкого розвитку держави. В умовах, коли уряд відчуває нестачу ресурсів, підприємницький сектор повинен взяти на себе роль «двигуна» економічного розвитку. В країнах з ринком, що формується, постає величезна потреба в інвестиціях в підприємницьку діяльність. Особливо гостро вона відчувається в період кризових явищ в економіці, коли суб'єкти підприємництва стикаються з проблемами недоступності кредитних ресурсів, скорочення ринків збуту, неплатоспроможності попиту тощо.

Держава має відігравати за таких умов вирішальну роль використовуючи доступні їй інструменти впливу, щоб збалансувати всі сторони економічного розвитку і дозволити таким чином вижити в кризовій ситуації всім суб'єктам господарської діяльності.

Серед вітчизняних вчених, які займаються розробкою окремих питань діяльності суб'єктів підприємництва в кризовий період розвитку економіки є: Білорус О., Варналій З., Єхануров Ю., Ляпін Д., Ляпіна К., Новицький В., Соскін О.

Незважаючи на значну увагу, яка останнім часом приділяється даній проблемі, не в повній мірі розкриті особливості діяльності суб'єктів підприємництва в кризовий період розвитку економіки, роль держави на цьому етапі .

Ціллю статті є аналіз розвитку кризових явищ у світі, їх відображення на діяльності вітчизняних господарюючих суб'єктів, пошук шляхів вирішення проблем підприємницького сектору, породжених світовою фінансовою кризою.

Світовий досвід розвитку підприємництва свідчить про великий вплив на функціонування господарюючих суб'єктів не лише внутрішніх факторів, а й зовнішніх, що сьогодні стало вирішальним при визначенні перспектив діяльності того чи іншого підприємства.

Це пояснюється поглибленням світовою фінансовою кризою існуючої структурної кризи в Україні. Суть останньої зводиться до різкої зміни умов господарювання протягом останнього десятиріччя: відбулись зміни у структурі виробництва, а ринок товарів та послуг став прагнути до диференціації та подрібнення. Це спричинило

виникнення і швидкий розвиток нової якості власників – підприємців, які зайняли свою нішу на ринку, часто поряд з великими підприємствами. Новостворені малі підприємства з часом виявились дуже нестійкими в умовах жорсткої конкуренції, без відповідної підтримки з боку держави. За недостатності останньої почали формуватись відносини між підприємствами на основі співпраці на різних етапах виробничого процесу та діяльності підприємства.

Поширення ж сучасної фінансової кризи внесло свої корективи в діяльність суб'єктів господарювання. Сучасна фінансова криза є наслідком дій декількох криз, що настали в останні два роки, а саме: криза долара як світової валюти; криза «перевиробництва» та «надспоживання»; дисбаланс у світовій економіці, пов'язаний з надто високим рівнем спекулятивного капіталу тощо. Усі світові кризи означали не тільки тимчасові ускладнення для окремих господарських суб'єктів та погіршення кон'юнктури. Вони становили такі випробування для економік, які вимагали нових технологічних рішень. Наприклад, енергетична криза 70-х років ХХ ст. Тоді, внаслідок ембарго на постачання нафти (після війни на Близькому Сході 1973 р.), країнам Заходу вдалося якісно скоротити рівень енергоспоживання на одиницю продукції, що мало величезне значення для підвищення ефективності економічних систем, їх конкурентоспроможності, безпеки. [4]

Багато науковців вважають, що основною стала криза американської валюти – долара, яка поширилась із Сполучених Штатів Америки і стала кінцем епохи системи кредитування, заснованої на доларі як валюті резервів.

США, не в змозі боротися з власною економічною кризою, емітували все більше і більше грошових знаків, які не підкріплені реальними активами, для того щоб не зростав курс долара США щодо інших валют. Таким чином зняли з себе відповідальність за всю світову фінансову систему. Але Євросоюз не готовий взяти на себе функцію центробанку світу. Таким чином зменшення надійності долара США як засобу платежу та засобу заощадження призвело до паралічу всієї системи міжнародних розрахунків, а також істотного скорочення обсягів міжнародної торгівлі. Наслідком стало падіння попиту на основні види ресурсів і зростання економічної кризи у великій кількості країн, економіка яких більшою мірою залежить від експорту сировинних ресурсів. Це багато в чому стосується й України. [1]

Світова фінансова криза відбилася на Україні падінням вартості акцій компаній, погіршенням стану багатьох банків (деякі з них знаходяться на межі банкрутства), масштабним зростанням безробіття, різким скороченням обсягів будівництва, зупиненням багатьох підприємств, передусім металургійних. Ці явища свідчать про те, що сьогодні розвиток України, як і багатьох інших країн, набуває серйозної залежності від зовнішніх умов. Для подолання проблем, які постали через світову кризу, ми намагаємося задіяти внутрішні резерви.

Криза неодмінно призведе до змін у структурі української економіки. Сьогоднішні умови її розвитку значно відрізняються від тих, які існували у 1998 році, коли Україна також зазнала впливу потужної світової фінансової кризи. Проте стійкість національної

системи економіки до фінансових ризиків відтоді відчутно погіршилась, оскільки рівень боргів корпоративного сектору зріс, він став більшою мірою залежним від зовнішнього фінансування.

Внаслідок суцільного скорочення видачі кредитів банками й відсутності інструментів залучення інвестицій через фондові біржі більшість українських компаній середньої величини фактично позбулася далекоглядної перспективи розвитку. В експортоорієнтованих секторах економіки спостерігається падіння виробництва, що спричинено реалізацією стратегій, спрямованих на першочерговий пошук зовнішніх ринків збуту, та недооцінкою попиту з боку внутрішніх споживачів. Із стадії структурованого росту вітчизняний бізнес перейшов у стадію виживання.

Гнітюче впливає на економіку України погіршення умов кредитування, а також його суттєве скорочення. Особливо відчутно ці процеси зачіпають інтереси підприємців. Наслідком цього стає суттєве збільшення вартості кредитних ресурсів, що лягає тягарем на витрати підприємства, в свою чергу це є фактором зниження конкурентоспроможності і підвищення інфляції.

На сьогодні йде масове підвищення цін, яке обґрунтовують саме кризовою ситуацією і підвищенням собівартості продукції чи послуг. Така ситуація спостерігається не тільки в секторі торговельних правовідносин між господарюючими суб'єктами, але і підвищення тарифів та регульованих цін на ресурси, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, на товари і послуги, що мають вирішальне соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне становище на ринку.

На сьогодні збільшення тарифів та регульованих цін під час кризової ситуації на внутрішніх та зовнішніх ринках країни, може мати місце лише, як виключні заходи, які не можливо перенести на інший період. Слід зазначити, що світова практика щодо подолання кризових ситуацій в економіках різних країн встановлює доцільність утримання від дій по підвищенню регульованих цін і тарифів під час кризи та вжиття заходів по її подоланню.

Варто звернути увагу на відсутність довгострокової конкурентної стратегії України. Про можливість виникнення кризи попереджали провідні економісти країни впродовж останніх років. Однак конкурентна стратегія не була вироблена, що не дало змоги належно підготуватися до сьогоднішньої ситуації.

Отже, сьогодні особливу увагу слід приділити розробці системи антикризових заходів, яка охоплювала б всі основні проблемні напрямки діяльності суб'єктів підприємництва. Такі заходи можна поділити на групи відповідно до вживаного інструментарію, термінів застосування і функціонального принципу [4] :

1. Підтримка реального сектору, його технологічно-інформаційного розвитку.

Це – стратегічна функціональна мета, безальтернативний спосіб забезпечити країні сприятливе місце в системі міжнародного поділу праці. Про те, як треба (звичайно, маючи відповідні фінансові можливості) діяти за умов фінансового дефіциту, свідчать нинішні програми та події у Сполучених Штатах. Із $787 млрд., які в

лютому 2009 р. у рамках антикризового «Плану Обами» затвердив Конгрес США, $500 млрд. планується витратити на розвиток національної інфраструктури, фінансування освітніх та соціальних програм. У цілому ж податкові послаблення для громадян та бізнесу становитимуть $287 млрд. [2]

Зрозуміло, що Україна не має можливостей мобілізувати достатньо великі фінансово-інвестиційні ресурси, але можна змістити пріоритети на фінансування національного виробництва, реальних проектів, передусім у інноваційних напрямках.

2. Підтримка банків як найбільш вразливої ланки антикризового фронту.

Роль банківської системи як інструменту подолання кризи є критично значущою, оскільки саме вони концентрують та розподіляють фінансово-інвестиційний потенціал, можуть забезпечити не тільки максимально надійне (збереження із прибутком) коштів населення, а й систему кредитування. Україна, попри обмежені фінансово-ресурсні можливості, має виробити власні підходи до розв'язання проблеми підтримки банків. Слід шукати шляхи фінансування банківського сектору.

3. Оперативні заходи протидії кризі на макрорівні.

Серед оперативних заходів протидії кризі як найбільш нагальні та важливі можна відзначити такі:

- пріоритетне спрямування інвестиційних, фінансових і кредитних ресурсів на створення нових робочих місць у пріоритетних галузях реального сектору економіки;
- відкриття кредитних ліній платоспроможним фінансовим установам і компаніям;
- створення системи тимчасового страхування всіх банківських депозитів;
- часткова націоналізація «проблемних» банків;
- стимулювання структурних змін у сфері підприємництва;
- формування системи антикризових інститутів: консалтингу, оптимізації маркетингових витрат, підготовки кадрів для нових умов господарювання.

Суб'єкти підприємницької діяльності за сьогоднішніх кризових умов виявились не в змозі самостійно подолати ті перешкоди і виклики, які постали перед ними. Більшість підприємств сьогодні постали перед вибором: реструктуризація підприємства і перехід на аутсорсінг або «вмирання» в умовах ринку та загострення світової фінансової кризи. Необхідність підтримки з боку держави проявляється дуже гостро. Сьогодні навіть можна говорити про потребу значного втручання держави в розвиток економіки з метою покращення життєдіяльності її суб'єктів . І певні кроки держава вже зробила. [3] Урядом розроблено пакет законопроектів, що, безперечно полегшать здійснення господарської діяльності суб'єктам підприємництва в кризовий період розвитку економіки і в період депресії. Це такі постанови як: «Про оподаткування і видачу документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», «Про тимчасове обмеження щодо здійснення заходів державного нагляду у сфері господарської діяльності на період до 31 грудня 2010 року», «Про порядок митного контролю суднового постачання на морських і річкових флотах», «Про утворення місцевих і регіональних галузевих рад підприємців» та «Про внесення змін до деяких постанов

КМУ», які фактично регулюють склад підприємців, включаючи державних службовців, які займаються питаннями регулювання підприємницької діяльності тощо. [3]

В парламентських комітетах також готується ряд законопроектів з метою полегшення умов здійснення господарської діяльності. Так Комітет з питань європейської інтеграції розробив проект закону про основи створення індустріальних парків. Метою прийняття законопроекту є запровадження нових моделей залучення інвестицій, у тому числі іноземних, у виробничу та іншу господарську діяльність, що сприятиме економічному розвитку України.

У Комітеті з питань податкової та митної політики відбулося засідання робочої групи щодо підготовки узгодженого законопроекту "Про місцеві податки і збори" для розгляду парламентом. Учасники засідання, зокрема, обговорили питання стосовно нової концепції ринкового збору, компенсації втрат доходів місцевих бюджетів у зв'язку із скасуванням комунального податку шляхом введення компенсаційного податку, який сплачуватиметься мешканцями, які проживають на відповідній території територіальної громади.

Таким чином, світова криза здійснила відчутний вплив на українську економіку, а особливо відчутно її руйнівної сили зазнали суб'єкти підприємницької діяльності. І, оскільки, на мале і середнє підприємництво покладена сьогодні особлива місія – зцілити економіку держави, дати поштовх до нового витка розвитку, то держава і має допомогти йому, захистити від зовнішніх і внутрішніх загроз ринку, що є неминучими під час кризи.

Література:

1. Білорус О. Г. Сучасна світова фінансово-економічна криза як прояв тотальної кризи системи глобалізму // Економічний часопис. 2008. № 11-12.
2. Конгресс США принял антикризисный план Обамы// Корреспондент.- 14 февраля 2009.- http://korrespondent.net/business/economics
3. Малик Р. Парламент готовий підтримати антикризові ініціативи уряду // Урядовий кур'єр. – 2009. - №55. – С. 2.
4. Новицький В. Глобальна фінансово-економічна криза: сутність, системність проявів та перспективи подолання// Економічний часопис. 2009. № 1-2.